

عرفان کسرائی

پژوهشگر مطالعات علم
دانشگاه کاسل

از امکان ناپذیری فیزیکی و تکنولوژیکی تا امکان ناپذیری منطقی آیا گزارش‌های فراطبیعی روزی تأیید خواهند شد؟

هر ادعایی برای این که مورد قبول جامعه‌ی علمی قرار بگیرد، باید بر مبنای استانداردهای پژوهشی بوده و با پروتکل‌های دقیق آزمایشگاهی انطباق داشته باشد. عموماً دانشمندان در تحلیل رویدادهای طبیعت، تفکری نقادانه دارند و هر ادعایی را به سادگی نمی‌پذیرند. مثلاً این که «یکی از دوستان نزدیک یکی از بستگان ما، با چشمان خودش فردی را دیده که تنها با خیره شدن، باعث به حرکت در آمدن اشیای روی میز می‌شده» کافی نیست. از دید دانشمندان، فرد مورد نظر باید توانایی خود را در یک آزمون کنترل شده به اثبات برساند. این رویدادها حتی به فرض صحت، باید ابتدا در معرض آزمون‌های مستقل علمی قرار بگیرند و اگر از چنین آزمون‌های بی‌طرفانه‌ای سر بلند بیرون آمدند، تازه می‌توانند از سوی جامعه‌ی علمی پذیرفته شوند. ضمن این که یک آزمون کنترل شده‌ی علمی، به ما اطمینان می‌دهد که نتایج، ناشی از خطای آزمایشگاهی یا دست‌کاری داده‌ها نیستند.

ادعاهای پارانرمال (یا به عبارتی همان «گزارش‌های فراطبیعی»)، ادعاهایی‌اند که با قوانین شناخته‌شده‌ی فیزیک همخوانی ندارند یا آشکاراً ناقض این قوانین هستند. بسیاری از هواداران شبه‌علم، اظهار می‌دارند که علم بشر ناقص است و گزارش‌های فراطبیعی به آن بخش از فیزیک تعلق دارند که تاکنون برای بشر ناشناخته مانده. آن‌ها اغلب می‌گویند: «از کجا معلوم که روزی چنین ادعاهایی در فیزیک به اثبات نرسد؟» پاسخ به این پرسش چندان دشوار نیست. گزارش‌های فراطبیعی، گزارش‌هایی برخلاف نظم رایج در طبیعت هستند (دقیقاً به همین دلیل، آن‌ها را «فراطبیعی» می‌نامیم و چون وقوع چنین رویدادهایی در طبیعت، نرمال نیست، به آن‌ها «وقایع پارانرمال» می‌گوییم). اگر آنچه که «دیوید کاپرفیلد» (David Copperfield) یا «کریس آنجل» (Criss Angel) انجام می‌دهند، واقعیت می‌داشت، فیزیک‌دانان باید همه‌ی کتاب‌های فیزیک و قوانین شناخته‌شده‌اش را دور می‌ریختند و به دنبال شاخه‌ای جدید از علم می‌گشتند که قادر به توضیح این رویدادها باشد. رد شدن دیوید کاپرفیلد از دیوار چین یا راه رفتن کریس آنجل روی آب، ناقض قواعد فیزیکی است فیزیک‌دان‌ها می‌دانند که حتماً پای حقه و فریبی در این کارها در میان است و این افراد در واقع قوانین فیزیک را نقض نکرده‌اند؛ بلکه با بهره‌گیری از حقه‌های تصویری و اثرات روانی روی تماشاچیان، یک تردستی پیچیده انجام داده‌اند.

وقایع امکان‌ناپذیر دنیای فیزیکی

رویدادهای ناممکن را شاید بتوان در چند گروه عمده،

طبقه‌بندی کرد؛ امکان ناپذیری فیزیکی، امکان ناپذیری تکنولوژیکی و امکان ناپذیری منطقی. بعضی رویدادها، به لحاظ فیزیکی ناممکن هستند؛ مثلاً راه رفتن روی ابرها، غیب شدن، روی هوا معلق ماندن و نظایر آن. به بیان ساده‌تر، انجام چنین کارهایی، مستلزم نقض یک یا چند قانون فیزیک است. مثلاً این که قطعات لیوانی شکسته، به صورت خودبه‌خودی از پایین میز جمع شده و دوباره به یک لیوان سالم روی میز تبدیل شوند، قطعاً رویدادی فراطبیعی است. اگر چنین چیزی واقعا اتفاق بیفتد، فیزیک‌دان‌ها باید در تمامی مبانی این رشته تجدیدنظر کنند.

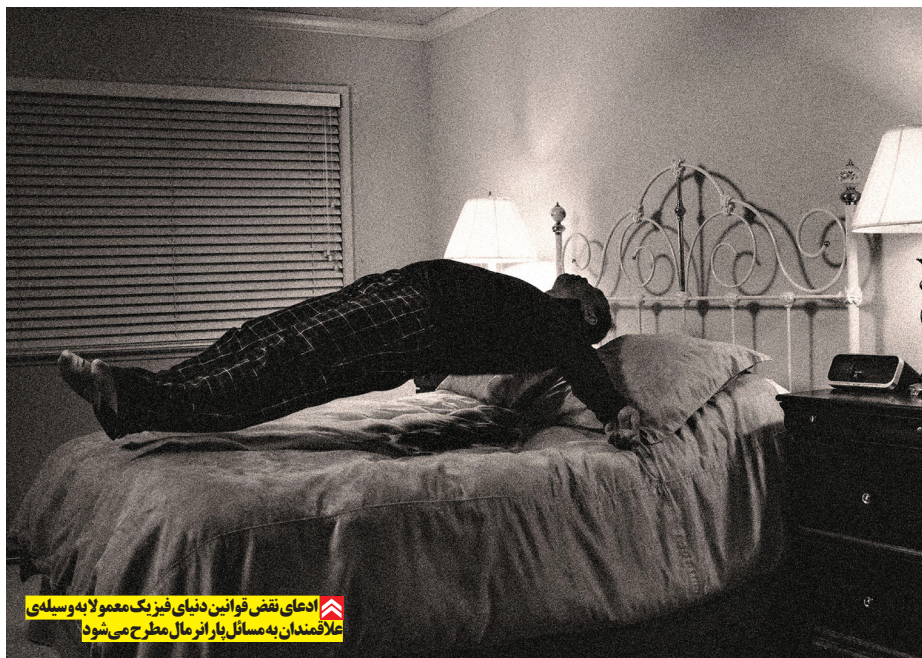
برخی دیگر از رویدادها گرچه به لحاظ فیزیکی محال نیستند، اما وقوع‌شان به دلیل فقدان تکنولوژی لازم ناممکن است. مثلاً سفر به کهکشان «آندرومدا» از نظر فیزیکی محال نیست، مسأله بر سر این است که بشر در حال حاضر چنین تکنولوژی‌ای در اختیار ندارد. «لارنس کراوس» (Lawrence Krauss) فیزیک‌دان می‌گوید: «سفر با فضاپیما با ۲۵ درصد سرعت نور و با استفاده از سوخت معمولی موشک به نزدیک‌ترین ستاره یعنی «آلفا قنطورس» (Alpha Centauri)، مستلزم در اختیار داشتن سوختی بیش از تمام مواد موجود در کههان است.» او می‌افزاید: «حتی فضاپیما با یک سیستم «پیش‌ران واپیچشی» (Warp drive)، باید ژنراتوری داشته باشد که ده میلیارد برابر جرم جهان قابل مشاهده، انرژی در اختیارمان بگذارد.» (Beyond Star Trek, ۱۹۹۷) بنابراین اگر شخصی ادعا کند که همین دیروز از سفر به کهکشان آندرومدا برگشته، بعید است کسی ادعایش را جدی بگیرد.

نوع دیگر امکان ناپذیری؛ امکان ناپذیری منطقی است. مثلاً اگر کسی ادعا کند که یک مربع گرد در اختیار دارد، ما ادعای او را (حتی پیش از بررسی) رد می‌کنیم. چون چنین ادعایی، دربرگیرنده‌ی یک تناقض منطقی است و به هیچ عنوان، حتی نمی‌تواند ممکن باشد. با این تفصیلات، گزارش‌های فراطبیعی و اعمال غریبی که جادوگران یا مالان انجام می‌دهند هر چند حیرت‌برانگیز است، اما چیزی بیش از شعبده یا تردستی نیست. اساساً منابع مورد استناد این گزارش‌ها، به هیچ عنوان قابل اعتماد نیستند.

چنین اخباری، اغلب مورد توجه نشریات زرد و بی‌محتواست، چراکه مخاطبان دور از علم و تفکر نقادانه، تأکیدی روی اعتبار منابع ندارند. در نبود تفکر نقادانه، پذیرش هر چیزی ممکن است. به همین جهت مردمان بی‌اطلاع از علم، بیشتر در معرض سوءاستفاده و فریب قرار دارند. گزارش‌های فراطبیعی از آن رو که حیرت‌برانگیز و رازآلودند، برای بسیاری جذاب به نظر می‌رسند. حسی آمیخته با حیرت و وحشت، چاشنی اصلی باور به پدیده‌های پارانرمال است.

در بسیاری از فیلم‌های ژانر وحشت سینما، در داستان‌هایی با تم اشباح و موجودات خیالی، پای رخدادی عجیب در میان است و خط سیر داستان، این‌گونه به مخاطب القا می‌کند که علم، پاسخی برای این رویدادها ندارد.

باری! گرچه فهم بشر از طبیعت در طول تاریخ مدام در حال تغییر است و دانش ما از جهان هستی، بیشتر و بیشتر می‌شود، اما این موضوع دلیلی بر آن نیست که برای گزارش‌های ناقص فیزیک و خلاف منطق، اعتباری قائل شویم و باورشان کنیم.

ادعای نقض قوانین دنیای فیزیک معمولاً به وسیله‌ی علاقمندان به مسائل پارانرمال مطرح می‌شود